

Table with multiple rows and columns, containing various data points and text. The table is mostly obscured by heavy black redaction bars.

“Bu şiir Kur’ân’ın tefsiridir, rûhun huzurudur, îmânın nurudur.

Şiirleri böyle olanların sözleri halkı küfürden din yoluna çeker.

Hatta ondan da öte, herkesi Tanrı’ya ulaştırır; bunun sırrını bil de bir soluk kendine gel.

Onların şiirleri tümünden iksirdir. Bu yüzden de bakırın altın olur; onları canla başla kabul et

.....

Onların şiirleri nurdan doğar, neş’e dünyasından gelir.

Onların şiirlerini İsâ’nın mucizesi bil, çünkü o şiirlerle ölü can bulur, dirilir.”²

Ahmed-i Yesevî’nin hikmetleri de bu türden şiirlerdir. Esere Dîvân-ı Hikmet adının verilmesinde; Kur’ân-ı Kerîm’de yirmi ayette geçen hikmet sözünün Kur’ân-ı Kerîm’in muhtevası, hükümleri veya ilim anlamlarını taşıması ve “Şiirin bir kısmı şüphesiz ki hikmettir.” hadisinin rolü olması muhtemeldir.

Hikmet kelimesi lugatlerde birbirine yakın tanımlarla verilirken, en yaygın şekliyle “dînî-tasavvufî özlü söz” olarak kabul edilir.³

Garîb Ahmed sözi hergiz karımas
Eger yir astığa kirse çürimes

Yene mensûh bolup ol hâr bolmas
Okuğan bendeler bîmâr bolmas

Okuğağa kılur min anda şefkat
Kıyâmet künide kılğum şefâ’at

Mini hikmetlerim âlemğa tolğan
İşitmey her kim ölse kılğay armân

Mini hikmetlerim derdlikke dermân
Kişi bûy iltmese ol yolda kalğan

² Sultan Veled, İbtidâ-Nâme, Çev.: Abdülbaki Gölpınarlı, Ank. 1976, s. 66-67.

³ Ahmed-i Yesevî, Dîvân-ı Hikmet’ten Seçmeler, Haz.: Kemal Eraslan, Ank. 1983, s. 40

Mini hikmetlerim âlemde dâstân
Rûhum kılse kılur sohbetni bûstân

Mini hikmetlerim kân-ı hadîsdür
Kişi bûy iltmese bilgil habîsdür

Mini hikmetlerim fermân-ı Sübhân
Okup uksang heme ma'nî-i Kur'ân

Mini hikmetlerim âlemde sultân

Eđer âlim bolsa cânım tasadduk
Dür ü güher sözümni işitip uk

Dür ü güher sözün âlemge saçsa
Okup ukxa kelâm-ı Haknı açsa

Uşol âlimge cân kurbân kılur min
Tamâmî hânımân ihsân kılur min

Mini hikmetlerim dâna işitsün
Sözüm destân kılıp maksadğa yitsün

Mini hikmetlerim bir pîr-i kâmil
Kayu bende bolsa Hudâğa mâyil

Mini hikmetlerim bîklerle çıtınc

Kişi hikmet işitse cânı birlen

Çıkar cânı anı îmânı birlen

Kulakka almağay bu sözni nâdân

Anı âdem dime ol cins-i hayvân

Hudâyım sözidin çıkkın bu hikmet

İşitkenge yağar bârân-ı rahmet

Mini hikmetlerim kim tutsa muhkem

Hudâ kılğay anı elbette bî-gam

Kirer cennet içige şâd u handân

Hudâyım eylegey mesrûr u şâdân

Mini hikmetlerim Haknı senâsı

Mahabbet ehlini derdi devâsı

Mini hikmetlerim kand u aseldür

Heme sözler içinde bî-bedeldür

Mini hikmetlerim in'âm-ı Allâh

Seher vaktde dise estağfiru'llâh

Anı şeytân-lâ'in tutmas yolını

Muhammed Mustafâ alğay kolını

Mini hikmetlerim derdsizge aytmang

Bahâsız gevherim nâdânğa satmang

Yesevî hikmetin kadriğa yatkıl

Hum-ı ışkdın meyni bir katre tatkil⁴

⁴ a.g.s. 274-282, Hoca Ahmed Yesevî, Divan-ı Hikmet, Haz.: Hayati Bice, Ank. 1993, s. 184-188.

Bu beyitlerle Ahmed-i Yesevî, eşsiz cevherlere ve bir mürşide benzettiği hikmetlerini doğrudan halkın istifadesi için yazdığını, okuyanların bu hikmetlerden nasip alacağını belirtir. Şiirlerini hikmet sözüyle adlandırırken, kendisini de bir şair değil, nasihatçı olarak tanıtır:

Kıyâmet kün yavuk yetti kalganı yok
Kul Ahmed'ni aytkan sözün yalganı yok
Öz özige bir nasîhat kılmanı yok
Nasîhatnı halkka aytıp kitti dostlar⁵

Kul Hâce Ahmed nâsîh bolsang özüngge bol
Âşık bolsang cândın kiçip bir yolu öl
Nâdânlarğa aytsan sözüng kılmas kabûl
Muhkem bolup yir astığa kirdim muna⁶

Kul Hâce Ahmed nasîhatnı özüge kıl
Ey bî-haber halknı koyup özüngni bil
Tağdın ağır günâhın bar özüngge kel
Hak cemâlin körsetmese damen bolay⁷

Bu dörtlüklerde görüleceği gibi Ahmed-i Yesevî hikmetlerin bir kısmında nasihatların muhatabı olarak kendisini gösterir, otokritik yoluyla eğiticilik vasfını sürdürür. Ancak asıl amacı hikmetlerin herkes tarafından

Dağlarda çölelerinle mâhiât mânâında

Kul Hâce Ahmed hikmet aytıp yıǵla seher
İpni lâzmi el-fâzîdın elin haber

Miskîn Ahmed Yesevî selâm aydı dostlarga
Ushbu sözninǵ ma'nâsın tâlib bolsa anglasun¹⁰

ahlâkçı yaklaşımıyla; hitap ettiği toplumun fikir seviyesini ve ruh hâllerini göz önüne alarak onlara tasavvufun anlayamayacakları inceliklerini değil, daha çok dînî ve ahlâkî konuları öğütler şeklinde dile getirir.¹⁵ Bu sebeple Dîvân-ı Hikmet; şairane ve tasavvufî derinlikte bir eser olmaktan ziyade, bir öğütler manzumesi durumundadır.

Bu öğütlerin başlıcaları şunlardır: Cenab-ı Hakk'ın insanları yeme, içme, rahat etmeleri için değil; kulluk etmeleri için yarattığını bilmek; her nefeste Allah aşkını aramak; daima Cemâlullâh'ı talep etmek; âyet ve hadisleri öğrenmek; ilmiyle âmil olmak; gece gündüz Hakk'ı zikretmek; Hz. Peygamber'e salat ve selamda bulunmak; sünnetlerine değer vermek; velilere hürmet göstermek; pîr eteğini sımsıkı tutup hizmetinde bulunmak; tarikate girerken liyakat sahibi mürşit aramak; sahte âşık ve sahte sofulara yüz vermemek; dünya peşinde koşmamak; dünyaya tapanlardan yüz çevirmek; benlik davasından vazgeçmek; ölmeden önce ölmek; göz yaşlarıyla nefsi arındırmak; aşkın cefasına katlanmak; ahiret için hazırlıkta bulunmak; geceleri uyumayıp ibadet etmek; gönül temizliğiyle, samimiyetle ibadet edip riyadan sakınmak; ibadetleri gizli yapıp, cemaatten ayrılmamak; kesinlikle yalan söylememek; nâ-mahreme bakmamak; haram ve mekruh yememek; kanâatkâr ve sabırlı olmak; garip, fakir ve yetimleri incitmemek; onları sevindirip korumak; gönlü kırıklara merhem olmak; kâfirlerin bile gönlünü kırmaktan sakınmak...

Görüldüğü gibi, Ahmed-i Yesevî İslâmiyet'i henüz kabul etmiş Türkler'e İslâm dininin esaslarını hikmetleriyle öğreten bir mürşit olmuştur. Dîvân-ı Hikmet ise milletimize fazilet, iman ve ahlâk değerlerini aşıl原因

Türkiyat Araştırmaları Dergisi
Sayı: 3, Konya 1997, s. 79-84

[The main body of the page is heavily obscured by dense horizontal black lines, rendering the text illegible.]

ile menkabeleri, gerek Moğol istilâsından Batı'daki Türk yurtlarına kaçan tarikat mensubu dervişlerin (Alp erenlerin) dilinden varılan yerlerdeki Türk halkına ulaştırılmış ve canlı kalması sağlanmıştır. Ahmed Yesevî "hikmet"leri yeni Türk yurtlarında okunmuş ve ağızdan ağıza geçerek, yeşermeye çalışan Türk edebiyatının asıl dokusunu teşkil etmiştir.

Bilindiği gibi, Ahmed Yesevî'nin manzûmelerine, hangi nazım şekliyle yazılırsa yazılsın "hikmet" adı verilmiştir. Bunun mânâsını açıklamaya gerek yoktur. Ancak hikmetsiz söz de kuru lâf kalabalığından ibarettir. Tekkelerde, tekke şeyhinin, daha geniş mânâsıyla, m ü r ş i d'in

hikmetinde bir hikmet sözü söylemek ise büyük gaflet sayılır. İster Hoca

Asya ve Anadolu'da derlenen şiir mecmualarının kıyaslanması da gereklidir. Bizim görebildiklerimiz kadarıyla, Orta Asya ve Anadolu'da kaleme alınan şiir mecmuaları, muhtevâ yönünden olduğu gibi dış yönüyle de farklılıklar arz etmektedir. Böyle bir mecmua; ne zaman ve nereden gelerek bilinmemekle beraber, Konya'mızın Mevlânâ Müzesi'ne konmuştur

2460 numara ile kayıtlı bulunan bu mecmua, 21 x 13; 16,5 x 8,5 cm. ebâdında ve 168 yapraktan ibarettir. Sahifelerdeki satır sayıları değişiktir. Meşin ciltli, sahife kenarları cedvelsiz; aralardan bazı yaprakları eksik, sonunda dört ve arada bazı yapraklar boş bırakılmıştır. Ketebe kaydı bulunmamaktadır. Yazı çeşidine bakarak, mecmuadaki şiirlerin aynı kişi tarafından istinsah edildiğini söylemem mümkündür. Kağıt ve yazı, mecmuanın kaleme alındığı devirlerdeki Mâverâünnehir ve Türkistan karakteri taşımaktadır. MUHYÎ (s. 182-195)'nin 14 ve CAMÎ (veya HÂMÎ)'nin 2 Farsça gazeli dışında bütün manzumeler Türkçe (Çağatay lehcesiyle)'dir.

Çağatay sahasında derlenmiş olan bu mecmûada ilk isim: Ahmed Yesevî'dir. Mecmûa, Ahmed Yesevî'nin:

Ârif `âşık sohbetidin behre alğan
Hudâyîğa yakın boldı bildim muna
Pîr-ı Kâmil mükemmelge hizmet kılıp
İhlâs birle sır esrârın bildim muna

dörtlüğüyle gelişen hikmetiyle başlar (2 b; sonradan konan sahife rakamlarına göre ise 1). Yesevî hikmetlerinden sonra ikinci isim: Hakîm Süleyman ATA (BAKIRGANÎ)'dir. Hemen hepsinin Ahmed YESEVÎ'nin dervişi veya muakkıbı olan diğer şâirlerin, bazılarının adlarına, bazılarının da hayat hikâyelerine ve edebî kişiliklerine Edebiyat tarihlerimizde veya şuarâ tezkirelerinde rastlanamamaktadır. (Prof. Dr. Kemal ERASLAN, Ahmed-i Yesevî, Dîvân-ı Hikmet'ten Seçmeler, Ankara, 1983, Başbakanlık Basımevi, s. 49'da bu mecmuadan faydalandığını söylemektedir.) Prof. Kemal ERASLAN eserinde bazılarının adlarını zikretmekle beraber, bu mecmuadaki şâirlerin hayat hikâyeleri araştırılmalı ve edebiyatımızdaki

yerleri belirlenmelidir.

Şiir mecmûasında, şiirlerinin sırasına göre: MEŞREB'in 3 gazel, 1

tane gazeline "Hikmet" başlığı konmuştur. Ama Ahmed Yesevî'nin hikmetleri tarzında yazdığı ayrıca iki hikmet vardır ki bunlardan birisi 29 bend'dir.

Mevlânâ Mützesi'ndeki 2460 numaralı bu mecmuada 98 manzûme

bulunmaktadır. Hemen hepsi Ahmed YESEVÎ'nin "hikmet"leri ile, muhteva yönünden yakınlık içindedirler. İçlerinde nazım şekli olarak, GAZEL, MÜHAMMES MÜSEDDES TERZİLİBEND, MESNEVÎ'ler görülüyor.

Zâten Ahmed Yesevî'nin manzumeleri hangi nazım şekliyle yazılmış olursa olsun, "Hikmet" adını almıştır. Bu mecmua da aynı geleneği yaşatmaktadır. Yesevi hikmetleri 30 bendi geçmezken, ASİ'nin Mevlid'i 83 bende kadar uzamış ve Hz. Peygamber'in doğumuna tekaddüm eden ve doğum esnasındaki harikulâdelikleri dile getirmiştir.

Ahmed YESEVÎ de hikmetleriyle yazılması zor konuları, denemiştir. Örnek olarak: Mi'râc Hikâyesi (Hikâyet-i Mi'râc) böyledir. Mi'râc hâdisesinde, pek çok şâirimizin mesnevî ile izah edemeyip yer yer nesre başvurdukları kısımlar vardır. Örnek olarak: bizim İlâhiyat Fakültesi Dergisi'nde yayınladığımız Abdülbâkî Âr Efendi'nin mi'râciyyesi (İlâhiyat Fakültesi Dergisi: Yıl: 1986, Sayı: 2, Sahife: 1-11) böyledir.

Prof. Dr. Kemal ERASLAN, Divan-ı Hikmet'ten vavımladı.

FUZÛLÎ SEMPOZYUMU
26 Aralık 1994

STATE OF MICHIGAN
DEPARTMENT OF TREASURY